

Vondrák, Václav

Substantivní složeniny

In: Vondrák, Václav. *Příspěvky k nauce o praslovanském přízvuku*.
Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a
národní osvěty, 1924, pp. 4-27

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126417>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Substantivní složeniny.

4. **Kmeny na o mužského rodu s předložkami.** Nalézáme-li na jedné straně v štokavštině *pòglèd*, *òglèd*, *izglèd*, *ùglèd*, *zàglèd*, což by všecko předpokládalo starší **poglèdъ*, **oglèdъ*... **zaglèdъ*, a obdobně v bulharštině *òglèd*, *pòglèd*, *prìglèd*, *prèglèd*, na druhé straně však v slovinštině *poglèd* -*glèda*, *doglèd* -*glèda*, *izglèd*, *oglèd* a v ruštině taktéž *pogljád*, *dogljád*, *perègljád*, *prìgljád*, *razgljád* a pod., namane se nám zajisté myšlenka, že jde zde původně o dvojí druh těchto složenin a že v jednotlivých slovanských jazycích bylo pak provedeno vyrovnání buď v tom či onom směru. Další pátrání vede nás k závěru, že v praslovanštině byly tyto dva druhy složenin takto uspořádány: Po předložkách s krátkou samohláskou zůstal klesavý přízvuk základního slova — a jde nám zde hlavně o takové složeniny — především nezměněn a byl teprve později, avšak ještě v praslovanštině, pošinut na předcházející slabiku a sice zase jako klesavý. Po dlouhých předložkách změnil se však klesavý přízvuk podle § 1. v stoupavý. V našem případě bylo tedy v praslovanštině: **pòglèdъ*, **òglèdъ*, **pròglèdъ* — "zde znamená nový klesavý přízvuk na krátké slabice s povahou starého — a vedle toho **nàglèdъ*, **prìglèdъ*, **zàglèdъ*... , kde ' je dlouhý akut s povahou starého. V jednotlivých slov. jazycích nastalo pak všelijaké vyrovnávání, vzájemné křížení, až se dospělo k dnešnímu stavu. Přes to přese všecko je však dnešní stav ještě takový, že v něm můžeme dvojí druh těchto složenin z praslovanštiny pocházející dobře rozeznávat. Máme-li na př. v ruštině *navòd*, *privòd*, *perevòd*, *razvòd*, *zavòd*, a vedle toho *òbòd* (z **ob-vodъ*) a slov. obdobně *òbòd*, štok. *òbòd*, dále r. *pòvod* a vedle toho ovšem i *doròd*, *izvòd*, *otvòd*, vidíme, že složeniny s dlouhou předložkou působily zde sice na útvary s krátkou předložkou, že se však ničeméně zachovaly ještě patrné zbytky původního třídění.

Hned zde můžeme podotknouti, že dekomposicí mohla vzniknouti základní slova s novým přízvukem pocházejícím ze složenin jako slov. *glèd* *glèda*, schr. však naproti tomu je ještě *glèd* *glèda*, č. *hled*, tedy s původním přízvukem.

5. Pro nejstarší dobu praslovanštiny můžeme předpokládati celkem čtvero typů našich složenin: 1. n. akk. sg. **nàsàdъ*, g. **nàsàda*, 2. **nànòs* **nànòsa*, **zànòsa*, 3. **osàdъ*, **osàda*, 4. **proròkъ*, **proròka*, kde znamená ^ původní klesavý přízvuk na délce, " klesavý na krátké samohláse, avšak v obou případech, než byla vůbec nějaká změna provedena.

Již v praslovanštině přivodil shora uvedený zákon částečnou změnu našich typů, a sice takto: 1. **nāsádъ*, **nāsáda*, 2. **nānōsъ*, **nānōsa*, 3. **osādъ*, **osáda*, 4. **prorōkъ*, **prorōka*. Zde je "nový stoupavý přízvuk na krátké slabice a ' na dlouhé jako nahoře. Podle zákona o zkrácení dlouhých slabik v trojslabičných slovech působícího též ještě v praslovanštině (viz Vondrák, Vgl. slav. Gr.² § 198 a 199), což však platí jen o takových trojslabičných slovech, v nichž byly plné samohlásky, ne však polohlásky, vznikly tyto další změny: 1. **nāsádъ*, **nāsáda*, 2. zůstalo **nānōsъ*, *nānōsa* (srovnej *dōbrōva* podle § 202), 3. **osādъ*, **osáda*, 4. zůstalo **prorōkъ*, **prorōka*. V typu 3. a 4. byl pak klesavý přízvuk též ještě v praslovanštině pošinut na předcházející slabiku, kdežto typ 1. a 2. zůstal nezměněn. Čtvero našich typů nabylo takto v praslovanštině tohoto konečného útvaru: 1. *nāsádъ*, *nāsáda*, 2. *nānōsъ*, *nānōsa*, 3. *osādъ*, *osáda*, 4. *prōrokъ*, *prōroka*.

Shoda mezi schr. (štok. i čak.) *ōblāk* (dlouhé *a* proniklo zde do celé deklinace), bh. *ōblak*, r. dial. *ōblako*, r. eksl. *ōblakъ*, slov. *oblāk* (z *ōblakъ* a toto ze staršího praslovanského **ōblakъ*) jakož i mezi r. bh. *pōjas*, schr. (štok. a čak.) *pōjās*, slov. *pōjās* vedle *pūs* (což předpokládá ještě starší *pōjas*) a mnoho jiných takových případů dokazuje nám, že přízvuk zde byl pošinut na předložku již v praslovanštině. Naproti tomu zůstal přízvuk, poněvadž byl stoupavý, v čak. *oběd* (*Belić*, 'Zamětki po čakavskim govoram' v Izvěstija otdělenija ruskago jazyka i slovesnosti, XIV. 1909 kn. 2, str. 183, 185), štok. *ōbjed*, slov. *oběd*, *oběda*, r. *obéd*. a j. Vznik těchto dvou druhů složenin (přízvuk buď na základním slově neb na předložce) musí býti již do praslovanštiny položen.

6. Dalšíh dokladů pro to, že přízvuk byl původně pošinut jen tam, kde byla krátká předložka, máme ještě plno. Tak štok. *ōtok* *ōtōka*, *otok*' (s obdobnou druhotnou délkou dle typu 3) a *ōtok*, *ostrov*' , čak. ale *otōk* (dle útvarů jako r. *prītok*, *zatōk* atd.), tak i slov. *otōk-tōjka* 1. *ostrov*' , 2. *otok*' a v tomto významu též *otōk* (což je vlastně pravidelné), ale též *zatōk*, *otok*' (což je dle *otōk* téhož významu), proti *zatōk*, *zatōjka*, *chobot*' , *zātoka*' . V ruštině je již *otōk*, a sice jak ve významu 1. *otok*' , tak i 2. *ostrov*' a v bulharštině též *otōk*, *otok*' , ale *ōstrov*, *ostrov*' . V ruštině máme pravidelné *ōstrov*. Průkazné je též štok. *pōklōn* proti *zāklon*. Dále sem náleží r. *ōtrok*, ale čak. *otrōk* -*kā*, štok. *otrōk* -*rōka* (u Iveko-více), slov. též *otrōk* *rōka*¹, bh. jako i v r. *ōtrok*, *chlapec*' .

¹ O přízvuku takových složenin na koncovce stane se zmínka u srbsko-chrvatštiny a slovinštiny § 11.

7. Dále r. *obruč*, schr. *öbrüč*, p. *obręcz*, č. *obruč*; r. *obraz*, pl. *obrazy* a *obrazá*, naproti tomu schr. *öbráz*, slov. *obráz*, *-ráza*; r. *póisk*, *ótpusk*, (slov. *otpúst*); schr. *öpaz*, ale slov. *opáz -páza*; schr. *ömlät*, *ömäm*, *öprész* a j., pak *pöžär*, slov. *požár*, ale r. *požár*; r. *póvorot* (ale i *povorót*), schr. též *pövrät*, ale slov. zase *povrát -vráta*, avšak r. zase pravidelně *zavorót*, schr. *závrat*, slov. *prevrät -vráta* a j.; slov. *posměh*, schr. *pösmijeh* k slov. *směh*, schr. *smějeh*; r. *öbmorok* ‚mdloba, omdlení‘ (odchylně *námorok*), slov. též *pomrāk*, ale proti tomu slov. *sómrak*, štok. *sümvrāk* k slov. *mrāk*, *mrakū*; schr. *ötpäd* a *öpäd*, a slov. *opäd opáda*, *odpäd -páda*, *napäd*, *propäd*, r. dokonce *západ* (na *západě* nám ukazuje stoupavou intonací přízvuku) a i schr. *zäpäd*, bezpochyby pod vlivem slova *ístok* ‚východ‘ (slunce), kde zase má ruština již *istók* (ovšem i *vostók*), slov. jistě staré *zapäd -páda*, neboť máme zde ještě *päd pádu* a č. též *pád*, tedy se stoupavým přízvukem. Avšak i při **päd* očekávali bychom v slovinštině *zapäd*; r. *öblük*, schr. *öblük*, ‚obličej‘ slov. *oblük*; slov. *oblük*, ‚oblouk‘ (‚oblok -lčka ‚okno‘), schr. *öblük* (‚öbluk, ‚oblouk na kolébce‘), r. *öbluk*; r. *vózzrost*, schr. *üzräst* a r. *pórost*, schr. *pöräst*, slov. sice již *poräst rásta*, ale ještě *vzräst* m. (vedle *vzräst*, -i f.), naproti tomu r. *naróst*, slov. *obräst*, *naräst -rásta* k štok. *räst rásta*, slov. *räst* (též *räst -i f.*).

Po předložce s ѣ zůstal též klesavý přízvuk: schr. *stvör* *stvöra*, *srök* *sröka*, *zböj* *zböja*, *zbör* *zböra*, r. *svólok* *snórov*.

8. Kde bylo mnoho složenin od téhož základního slova; tam bylo obyčejně vyrovnáno, na př. slov. *navöz -vöza*, *prevöz -vöza*, *privöz*, *razvöz*, *zavöz*, ale i *dovöz*, *izvöz*, *odvöz* (i schr. *izvoz*). Kde se však nějaká složenina vymyká z kruhu ostatních svým odchylným významem, tam si mohla zachovati ještě starý přízvuk proti vši obdobě, tak na př. r. *poěžd* ‚slavnostní průvod‘, nyní též ‚vlak‘ proti *poěžd* ‚odcestování‘, *priěžd*, ano i *proěžd*; *póvar* ‚kuchař‘, ale *navár*. Nahore jsme měli *ötök* *ötöka* a slov. též *otök* (ano i *zatök* v témž významu, kde je závislost patrná), taktéž štok. *ístok* ‚východ, orient‘, jakož i bh. *iztok* ‚východ‘, proti r. *istók* ‚výtok, pramen‘, slov. *iztök -tčka* ‚výtok‘, ale i ‚východ‘; r. a bh. *ötrok* ‚chlapec‘ proti r. *narók*, *urók*, *zarók* a i *prorók*; štok. *öbröd* ‚obřad‘, proti *náred*, *rázred*, slov. *obröd -rěda*, *odröd*, r. *obrjád*, *porjád*, *narjád*. Dále r. *pógreb* ‚sklep‘ a slov. *pogrëb -grěba* a schr. *pögreb* ‚pohřeb‘ (bh. *pogrëb* ‚sklep‘).

Sem možno zařadit i r. bh. *pépel*, štok. *pěpeo*, čak. *pöpěl* (jak by z *vä popěl* vycházelo najevo, byl i zde pošinutý přízvuk nezměněn, tedy klesavý; ovšem též *va pöpěl*, Belić str. 211), slov. též *popël* *-pëla* a *pepël* *-pëla*; r. *ókrug* ‚okres‘, ale *okrug* ‚okrouhlost‘, štok. *ökrüg*, slov.

okrôg (tak Valjavec v Radu 132 str. 200 proti Pleteršnikovi, jenž má *okrôg okrôga*).

9. Průkazné jsou dále i předložky a jiné ustrnulé výrazy jako r. *okolo*, štok. *ökolo*, slov. *okôli*; schr. *öpäk*, slov. jen adj. *opäk* (z **öpak*) *opäka*, r. též adj. *opäkij*; schr. *pöslije* (*pöslijed*), slov. *posled*, r. *poslé* (ale subst. již *posléd*); r. *ökrest*, mr. *na-ökrest*, bh. *ökrest* (ačkoliv schr. *krst krsta*, slov. *krst krsta*); v ruštině máme adv. *pörjadu* (Dalj, T. slov.) ‚*srjadu*, *krjadu* atd.‘, což předpokládá ještě **pörjadъ*, naopak máme zase adv. *narjadü* (z *na rjadü*) a adj. *narädnyj*, adv. *narjädno* z *narjäd*, podle toho a podle jiných obdobných odvozenin je nyní i *porjäd*, obdobně i v slovenštině *poréd* = *poleg* a adv. *náred* a pod.

10. Za doby kolísání, když klesavý přízvuk po dlouhých slabikách měnil se v stoupavý, začal se stýkati typ 1. s typem 4., kde se právě pošinoval přízvuk na předcházející slabiku. Avšak i slova jak *zäpädъ* (**zäpädъ*, kde tedy základní slovo mělo stoupavý přízvuk (slov. *päd päda*, č. *päd pädu*) s typem 3., kde též se provádělo pošinutí přízvuku a dle tohoto typu vzniklo snadno r. *západ*, ‚západ‘ ve významu strany, kde slunce zapadá, a štok. *zäpäd*, když k tomu byl dán nějaký popud, jako se nám jeví na př. v schr. *istok* také ‚západ‘, ale vedle toho je ještě v ruštině *zapäd* (podle Dalja) ‚západ slunce‘, ‚zapadení‘ v původním ještě významě a tak máme i v slovinštině *zapäd -päda*. Jako zde užívalo se i jinde dvojích těchto tvarů k diferenciaci významu. Tak na př. r. *öbraz* ‚obraz‘ a vedle toho *öbraz* ‚vzor, model‘; r. *zámoroz*, pl. *zámorozy* ‚první mrazy‘, ačkoli základní slovo r. *moróz*, č. *mráz* má stoupavý přízvuk a proto je v slovinštině *zamráz -mráza*, *pomráz -mráza*.

Slova s přízvukem na konci pošinula v nom. akk. s polohlásky přízvuk na předcházející slabiku jako stoupavý a v složeninách zůstal nezměněn, ať předcházela dlouhá neb krátká předložka. Tak na př. r. *sud* *sudá*, schr. *süd* (˘ je zde zvláštností schr.) *süda*, č. *soud* *soudu*, k tomu r. *peresüd*. pl. *peresüdy*, slov. *presöd*, -*süda* (schr. však f. *prë-suda*), slov. *razsöd* -*süda*, *osöd* -*süda* (*osüda* f. ‚osud‘), r. *osüd* -*süda*; r. *prestöl* -*stöla*, pl. *prestöli*, štok. *prjèsto* (*prjèstol*), *prjèstola* (slov. *préstol* -*stöla*) k slov. *stöl* *stöla*, schr. *stô* *stöla*, r. *stol* *stolá*.

Při polohlásece ovšem na př. čak. *posäl* *poslä*, r. *posól* *poslá*, schr. *zäjäm* *zäjma*, slov. *zäjäm* *zäjma*.

K těmto všeobecným úvahám třeba ještě připojiti některé poznámky, týkající se jednotlivých slov. jazyků.

11. V ruštině vidíme ještě zřejmě někdejší stoupavý přízvuk typu 1. v případech jako *zavorót*, *perevolök*, *peremolöt*, *zamolöt*, *pripölön*,

raspolón a dle toho vzniklo pak dekomposicí *polón* místo někdejšího *pólón*, srovn. vedle toho staré eksl. *plén plěnu*, lok. *v plěnú*, slov. *plęn*, schr. *plęjen*, č. *plen*.

Při utváření přízvuku a kvantity jednotlivých slov stala se dekomposice velmi důležitou složkou, poněvadž ji můžeme pozorovati takměř ve všech slovanských jazycích, nač nebylo snad ještě náležitě poukázáno.

Zvláště ruštiny je přízvucně *vy-* v složeninách a též jako prefix u sloves. Máme tedy nejen u typu 1. slova jako *vývorot* (m. **vyvorót*), *výgar*, *nýbrž* i *východ*, *výboj*, *výbor*, *vývod*, *vývoz*, *výjem*... , ale i *výplata*, *výdača*... a u sloves: *výkazatъ*, *výložitъ* atd. Přízvukem tímto se snad lépe zdůrazňovalo *vy-* proti *vъ* v době, kdy se ještě vyslovovalo *ъ* a kdy bylo tedy třeba dobře rozeznávati na př. **vynósъ* proti **vъnósъ*. U typu 2. není nic zvláštního. Máme zde na př. *perenós*, *perevóz*, *prinós*, *prítok*, *zakón*, *razbór* atd.

U 3.: *pódrug*, *ókup*, *pózyv*, *ótpust*, *ótpusk*, *ócerk*, *pócerk*, ale i *pérecerk*, což by patřilo vlastně do typu 1., tedy s jiným přízvukem; *ócered* s nepravidelným přízvukem, poněvadž fem. *óceredъ* mělo přízvuk na předložce; *pósluch* a j.

U 4.: *ótrok*, *ókoló* (předložka), *póvod*, *óbod*, *póvor*, *pógreb*, *pópel* a j.

Zvláště třeba vytknouti praslov. *gōvorъ*. Byly od něho složeniny **nagōvorъ*, **ōgovorъ*, **dōgovorъ* atd. V jihoslov. jazycích zevšeobecněl typ **ōgovorъ*, **dōgovorъ*... a tak máme v štok. *dōgovōr*, *izgovōr*, *prōgovōr*, **prīgōvōr*¹ atd., slov. *dogōvor*, *nagōvor*, *pogōvor* atd. a dekomposicí vzniklo z těchto tvarů *gōvor* (slovo to mělo by zde znění **govōr*), bh. *rāzgovor*, *dōgovor*, *ūgovor* atd. a základní slovo *gōvor*. V ruštině zvítězil typ **nagōvorъ* a když slova jako **zavōrto-* přecházela v *zavorótъ* a pod., vzniklo dle toho též *nagovōr* z **nagōvorъ*, a zrovna tak *razgovōr*, *ugovōr* atd. Jednoduché slovo *gōvor* zůstalo však nezměněno. Že i r. slovo *polón* třeba tak vykládati jako slov. *gōvor*, o tom jsme se již zmínili.

12. V bulharštině vidíme celkem dosti zřejmě sledy praslovanských poměrů, ač při zběžném pozorování se nám zdánlivě jeví velký chaos. Vidíme především, že přízvuk na začátku slova je či byl proveden tak, jak bychom to očekávali. Třeba ovšem předpokládati, že pak v bulharštině zevšeobecněl. Je však rozdíl mezi starým, z praslov. převzatým přízvukem a mezi novým, vzniklým na bulharské půdě. V prvním pří-

¹ O délce v schr. *-gōvōr* gen. *gōvora*, lok. *govōru* stane se zmínka doleji u srbštiny § 13.

padě byl přízvuk přejet jako klesavý a mohl pak býti pošinut na následující slabiku a proto se shledáváme s tímto přízvukem hlavně u složenin s krátkou předložkou. V druhém případě byl přízvuk stoupavý a zůstal tudíž na svém místě. Ovšem, velké důslednosti zde nemůžeme očekávat a také zde není. Často se vyskytují případy, kde je dvojitý přízvuk možný. Tak máme u složenin s původní dlouhou předložkou na př. *pri-* přízvuk na začátku slova: *príber, prívod, prívoj, privéj, príjar, prígléd, prígor, prídav, prídvor, príkaz, prílég, prílěp, prímrak, prímes, prínos, prípal, prípek, prísad, prísléd, prísmiv, prísměch, prístav, príchod*. Proti tomu jen *prípój, prísoj* a *príměr*. Jinak ovšem u krátkých předložek. Zde na př. *obór, obrók, obréd* (Weigand: *öbred*), *oběd*¹, *otbój, otlóg, otkák, otvód* (Gerov: *ótvod*), *otvór, ovrág, okóp*. Přízvuk kolísá při *otók, otok*, avšak *otók* ‚malý přítok vody‘, *ótbór, óblóg, óbráz, óbtég*. Nepošinut zůstal přízvuk při *ókróp, óstrov, ótgreb* a u *ócolo*, s dlouhou samohláskou základního slova (původně): *óbir, ókruch, óbruč, óblak, óblek, óbrat, óbrvo, ógled, ókrég, ótbir, ótbir, ópit, óplak, ótleš, ótpusk, ótpust, óvrat*. Kolísají: *ótgovor* ke *góvor, prégovor, ízgovor, zágovor, úgovor*, u Gerova *dogovor*, což je bezpochyby z ruštiny přežato, neboť u Weiganda je *dógovor*. Obdobně též na př. u předložky *po-*: *pogrěb, podól, podrüg, podskók* (Gerov: *pódskok*), *požár, polóm, ponór, porók, porój, posěv, potóp*. Kolísají: *pódpříg, pódslón, póstav, pótók, pógón, pókrón, poléz*. Proti tomu však ještě: *póbit, póbir, pódvig (póvdig), pódskok* (nahore též *-skák*), *pógled, pódmol, pódsměch, pólog, pómen, pómet, pónos, póprüg, pósluch, póchod, počét, pójas*.

13. V srbštině zkrátily se především stoupavé délky, což se týče i čakavštiny. U typu 1. bylo tedy *násādъ násāda* z praslov. *nāsādъ násāda* (po případě **nāsāda*, pronikla-li i zde délka z nom. akk. sg.). Pak se stýkal tento typ co do kvantity základního slova s 2., pročež pronikla délka předložky z tohoto typu i do 1.: **nāsādъ* > štok. *násad, nástup*. Tak zde máme i *prijěstup, prímjer, prijělaz, ekavsky prelaz*.

2. *náhod, námet, národ, prílog, prijěkor, ekav. prekor, prijěvoz, rásbor, rázmet, záklon, zákon* (r. *zakón*), čak. *zákón* (délka *-kōn* pro *n*) *zākōna* (Belić 213).

3. *óblāk, óblāka, óblīk* (r. též *óblīk*), *öpāz, óbzir, ókrüg, pósluh, pröcijep, dle pókrēt* zde též *prěkrēt, ótpād, pógled, pójās* (r. *pójās*), čak. též *óblāk -āka, óbruč -ūca* (Belić str. 210), *öpět* adv. (ib. 256) a i zde zů-

¹ Zde by to mohl býti praslov. přízvuk neboť základní slovo mělo stoupavý, jak jsme viděli v § 5.

stává délka v celé deklinaci na př. *obrúcih* (Gen. pl.), *oblácih* (ib. 210). Jako taková složenina jeví se nám též *gävran*, *gävřana*.

Délka samohlásky v základním slově mohla se zachovati původně jen v nom. akk. sg., poněvadž jen zde pro polohlásku na konci nemohly působiti zákony o zkracování délek v praslovanštině (zde jde hlavně o zákon, uvedený ve Vondr. Vgl. slav. Gr.³ § 200), v našem případě bylo tedy původně *òblakъ*, ale g. *òblaka*, d. *òblaku* atd. g. pl. ovšem zase *oblakъ* (§ 191), avšak s nom. akk. sg. pronikla pak i do ostatních pádů, kde ještě nebyla, a tak máme nyní *òblak*, *òblaka* atd. Toto proniknutí délky z nom. do ostatních pádů opětuje se i jinde, a sice jak v srbštině, tak na př. i v češtině. V srbštině na př. podle nom. *pèkàrъ* pak i *pèkàra*, *kòlâr kòlâra*, a tak vznikla dlouhá přípona *-âr*. V češtině máme obdobnou délku na př. ve slově *kolâr*, *kolâre*, ale naopak s krátkou slabikou, pocházející z gen. sg. atd. na př. *pekar*.

Shodný přízvuk typů 3. a 4. sblížil je tak, že pod vlivem typu 3. dostala se dlouhá samohláska i do typu 4., ovšem nepodařilo se jí veskrz zde proniknouti. Tak mohly vzniknouti i dvojité tvary, u nichž se mohla pak uplatňovati diference významu, jako jsme měli již *òtòk* a *òtok*, avšak právě u uvedeného prvního slova vyskytuje se délka jen v nom. akk., neboť ve Vukově slovníku je udán u nom. *òtòk* gen. *òtoka*, což se zde děje jen v případech, kde se kvantita neb přízvuk mění v gen. Dle toho bychom mohli soudit, že u slova *pòklòn* zůstává délka i v ostatních pádech, neboť zde není připojen genitiv. Správné je naproti tomu dle našich výkladů *štok. zàklon*, což předpokládá prasarbské *zàklòn* a z čakavštiny uvádí Valjavec (Rad 132, str. 129) skutečně toto slovo jako *zàklòn*, ovšem tedy se zkrácenou předložkou, avšak vedle toho též čak. *poklòn* proti *štok. pòklòn*. Z toho by vyplývalo, že v čakavštině podlehl typ 4. částečně vlivu typu 2. a tomu by též navědčoval materiál, který v tomto ohledu uvádí Belić z čakavštiny jako *pònòr*, *pònòra*, *prògòn*, *prògòna*, *prògòn* („doroga dlja skota“ to jsou naše starodávne „dráhy“ neb „prúhony“ pro dobytek), ovšem i *zàkòn zàkòna* (l. c. str. 213). Svou krátkou samohláskou základního slova stýkal se typ 4. s 2., převzal od něho v některých případech délku předložek, avšak vzdal se pak i svého z praslovanštiny pocházejícího přízvuku tím, že vlivem složenin jako *zàklòn* vytvořil nové *poklòn* (srovn. slov. *nàklòn -klòna*, Valjavec ib. proti Pletersnikovu *nàklon nàklòna*). Proto nemohla také u typu 4. vzniknouti v těchto nových případech obdobou dlouhá samohláska v základním slově jako v *štok.* a vyskytuje-li se zde přece, zavinila ji jen souhláska na konci (*n* neb *r*) a proto bývá také jen v nom.

a akk. sg. (srovn. uvedené *pōnór pōndra, prōgón, ano i zākón*). V ojedinělých případech zachoval se však ještě i zde praslov. přízvuk, jak uvidíme z následujícího.

V typu 4. máme vedle útvarů uvedených právě v předcházejícím ještě na př. *štok*, 'východ' *ōbōd*, 'obruč', *ōtōk* a *ōtok* s rozlišeným významem, a z čak. uvádí Belić *va ōtok* (= *vátok* l. c. str. 197), *štok* (= *vštokъ*), 'ústi', praep. *ōkolo*, čak. pak *pōpěl* (str. 183), *vā popěl* i *va pōpěl* (211), štok. *pēpco*.

14. Slova *slōg slōga* (= *слогъ, -loga*), *slōm, slōma, smět směta*, *svōd svōda, zgōn zgōna* (= *сгонъ*) nezachovala snad ještě starý přízvuk, jak Leskien předpokládal (Gramm. § 291). Proti tomu svědčí slov. *slōg slōga, zlōm zlōma, změt změta* (a *mět měta*), *svōd svōda, zgōn zgōna*, 'kraj kamor se živina zganja'. Zde všude mělo základní slovo klesavou intonaci (původní přízvuk na krátké slabice nemohl býti stoupavý). V těchto složeninách nemohl býti pošinut na předcházející slabiku dle typu 4., poněvadž byla v ní polohláska a tak byl přízvuk, musil-li zůstatí na svém místě, změněn v stoupavý, tedy jako u typu 1. a 2. V nom. akk. sg. stýkaly se tvary jako *slōg, slōm...* s *glōg, bōb...* totiž se slovy s přízvukem na koncovec v ostatních pádech (g. sg. štok. *glōga, bōba, r. bobá*) a nabyly též tohoto rázu: štok. *slōga, slōma* atd. Obdobně sledáváme se s tím též v slovinštině. Jako máme zde *presōd -sōda*, tak souhlasí s tím *sklěp sklěpa*, ale nesouhlasí *zaklōp -klōpa, preklōp -klōpa* a dále k slov. *klōn klōna: preklōn, -klōna, priklōn, klōna*, pak *prikōp -kōpa*. V takových případech může jíti o změnu, kterou jsme pozorovali v srbsštině. Co pak se týče slov jako *mět měta, gōn gōna*¹, *lōm lōma...*, mohou býti jen dekomposicí vysvětleny.

15. V slovinštině jest nejčtetněji zastoupen typ 1. a 2., kamž se dostaly některé složeniny též s krátkou předložkou. Máme zde na př. v 1.: *naglās naglāsa, razglās, pregrād zagrād, nasād -sāda, naděl -děla, napis, zapis, preglēd -glēda, natēg, -tēga*, ale též *dostōp -stōpa, izsěk, dopis* atd.

2. *nabōr -bōra* (Valjavec, Rad 132 str. 129, Pleteršnik má však *nabōr -bōra*), což odpovídá štok. *nābor nābora* a čak. *nābōr* jako i na př. slov. *nagōn -gōna* (tak Valjavec i Pleteršnik) štokavskému *nāgon, pri-jēgon* atd.

Když byl stoupavý přízvuk zde se slabik na konci pošinován na

¹ *gōn gōna* je chyba u Pleteršnika I 231, který ji opravil (II, str. IV), Mikkola však budoval dále na této chybě ve své Urslav. Gramm. str. 136.

předcházející a když toto pošinování částečně své meze překročilo¹, vznikly v typech 1. a 2. útvary jako *násad, přelaz, zákon, národ, příhod*, gen. *nasáda, přeláza, zákona* atd. Kde byla polohláska v základním slově, byly takové útvary obyčejné: *zásap, záspa, zájem zájma, pósol pósla*, srovn. r. *posól poslá*.

3. *oblak* (z **oblak*), *oblík, oblěk, štok. öblük, obrqč štok. öbrüč, obzír štok. öbzir, okrög (tak Valjavec proti okrög okröga u Pleteršnika), štok. ökrög, otrqbi* m. pl. jako č. *otruby*, r. ale *ótrubi (ótrubь)* f. pl.; *Osěk, štok. Ösijek, osvít štok. ösvit, poslüh štok. pöslüh, posmäh povlák, oblěk, požár štok. pöžär, precčp štok. präcijep, spomän štok. spömän* atd. Ovšem také tak *zakväs, naküp, ubräs, primäs — vzdüh*.

4. *obqil štok. öböd; povqj, zvöd a j.*

16. Do češtiny přešlo čtvero našich typů především beze změny, poněvadž stoupavých délek čeština nezkracovala a klesavých délek zde nikde nebylo. Tak bylo v češtině: 1. *zäpäsъ zäpása*, 2. *zächödъ zächöda* (dle § 202 v uvedené mluvn.), 3. *öbälъ öbäla*, 4. *öbrok öbroka*, kde zase "označuje stoupavou krátkou slabiku, " klesavou krátkou, " dlouhou stoupavou. Základní slova typu 1. a 2. souhlasila ve většině pádů, což vedlo mezi oběma tak k vyrovnání, že délka předložky typu druhého pronikla též do prvního, avšak při tom ztratil tento délku v základním slově (v nom. a akk., kde se ještě udržovala z praslovanštiny).

Obdobně stýkaly se typy 3. a 4., takže délka v typu *öbäl* většinou zanikla, ale jsou přece ještě případy, kde se v nom. a akk. zachovala a odtud se dostala do celé deklinace, jako jsme to viděli obdobně v srbštině.

Tak je zde čtvero typů zastoupeno následovně:

1. *soumrak, soused, výkaz, zákaz, příkaz, úkaz, náhled; pře-* zůstává neprodlouženo, uvidíme, proč: *přehled (-glädъ), převrat* atd². Ale máme zde přece několik výjimek: *přiloh* slc. *prieloh (přeloh)*, slc. *priepad, priekor*.

2. *záchod, východ, příchod, zábor, úbor, úskok, nárok, úrok, výnos, únos, závod, návod, avšak zase převod, přechod, přelom* atd., tedy s krátkou předložkou.

¹ Základní pravidla tohoto pošinování Lehrem stanovená vyžadují zajisté dalších modifikací (jsou uvedena též: Vondrák, Vgl. slav. Gr.² § 214).

² Až na některé výjimky zůstává i v slovenštině krátké: *preh'ad, prevrat, prechmat, prechvat, prejazd, preklad, prekup, prepis, preplav, prestup, pretisk, prevlak*. Dále *prenos, prerod* (č. *přerod*), *prevod, prevoz*. Naproti tomu zde *prie-* za *přo*: *priekop* č. *průkop, priechod* č. *průchod, priestor*, č. ale *prostor* (ne **průstor*). Dále *prejav, č. projv.*

3. *ohled, rozhled, okus, pokus, osud, rozum, rozkaz, povlak, oblak, otrés, obvaz, provaz, poklad, půvab.*

Se zachovanou délkou (původně jen v n. akk. sg.): *podiel, pořad a pořád* (adv.).

4. *prorok, potok, otok, ostroh* (bylo pojímáno jako složenina, tak i v bulharštině *ostrog* s praslov. přízvukem), *obrok, doroz* a j. (*prúhon, půhon* viz doleji).

17. Bylo-li utvořeno z nějakého základního slova více složenin jak s krátkými tak i s dlouhými předložkami, byly tyto často zdlouženy, avšak jen tehdy, byly-li jednoslabičné (až na *o-*) a končily-li se samohláskou, jako *po- do- pro-* (výjimku tvoří tedy *ot-, ob-, podъ, roz-, bez-*). Vyskytuje se toto dloužení hlavně u typu 4, ale též u 3. Výjimka platí také o *pře-*, poněvadž tehdy, kdy dloužení počínalo, tvořilo ještě zavřenou slabiku jakožto *per-*. Máme tedy *návod, závod, úvod, vývod*, ale též *důvod, původ, průvod*, slc. *prievod*, avšak *podvod, otvod* (*odvod*). Dle *východ, záchod*: *důchod, průchod*, avšak *obchod, odchod, rozchod*. Někdy neproniká dloužení veskrz: vedle *náhled* atd. též *práhled, avšak dohled* (slc. *dohľad*), taktéž *prúhon* (slc. *priehon*), *půhon*, ale *pohon*, č. *Eile, Antrieb, nájem... dojem*, avšak *průjem*. Vedle *práhled* (k typu 3.) máme ještě *půvab* (slc. ale *povab*), při čemž se nyní již nevyskytují jiné složeniny s dlouhou předložkou od *-vab*. Obdobně slc. *působ*, č. *působ* (*spůsob*). Dále *průtah* (slc. *priťah*), *průměr* (slc. *priemer*). Poněvadž zde šlo všude o druhotní ač vlastně z praslovanštiny pocházející stoupavý přízvuk, vedou k témuž výsledku i složeniny základních slov s původním stoupavým přízvukem. Tak máme od slova *pád*, slc. též *pád* *páda, pádu*: *nápad, případ, úpad*, ale *dopad*, též slc. *nápad, dopad*, pl. *spády, vpád*.

18. Délka základního slova u typu 3. se ještě v několika případech zachovala a pronikla z nom. akk. sg. též do ostatních pádů. Č. *řad* slc. *rad, řada, pořádek* souhlasí docela se štok. *rêd* (lok. sg. *rêdu*), slov. *rêd, rêda, redû*, slovo mělo tedy klesavý přízvuk na původním *ç*. K tomu byly utvořeny složeniny dvojího druhu: *úřad* (slc. *úrad*), *obřad* (slc. *obrad*), ale byly i takové jako **pořád* (srovn. adv. *pořád, pořáde*), *neřád*, slc. však již nyní *porad, řada, řád* jakož i č. *pořád*; z takových vzniklo *řád*, slc. *riad* dekomposicí; zrovna tak třeba posuzovati *žár žáru*, vedle *požár*, slov. *žâr, požâr*, štok. *žâr, požâr*, bh. *požár, r. požár, žar*, též slc. *žiar, požiar* a slc. ještě *žial* z *požial*, č. však *žal* (*požal*). Nápadná jest též délka v slově *oblouk* proti *luk* a musíme ji také tak vykládati.

Na deminutivum *oblouček*, pod jehož vlivem by snad mohla vzniknouti, sotva asi možno pomýšleti.

V tomto případě nedošlo však k dekompozici, poněvadž slova jsou dosti rozlišeného významu. Taktéž *palouk* je starobylé slovo. V polštině je vedle *oblęk* též *oblęk*, *-lęku* proti *lęk*, *lęku*, ale slc. *obluk*, slov. *oblęk*, štok. *öblük* k *lük*.

Máme-li v češtině *smích smíchu* (ze *smiech -chu*), slc. *smiech* proti schr. *smĭjeh -a*, slov. *smĕh posmĕh* (štok. též *pösmĭjeh*), můžeme nejsnáze délku v českém slově (proti původnímu klesavému přízvuku) vysvětliti zase jen dekompozicí, při čemž ovšem třeba předpokládati, že bylo dříve **posmiech*, tedy s délkou, že však pod vlivem složenin jako *úsměch* (*úsměšek*), *násměch* (slc. *úsmech*, *násmech*), bylo pak vyrovnáno, takže je nyní č. *posměch*, slc. *posmech*. V polštině byla též stoupavá délka, z čeho vzniklo *śmiech*, nyní *śmiech*, *pośmiech*.

Též délka v slově *růst* *rostu* pochází asi ze složenin jako **porōst*, **dorōst*, pak ale dostalo se do vleku slov jako *dům domu*. Tak se vyskytuje *vzrůst* (stč. *vzrōst*, gen. ale *vzrostu*, avšak též *vzróstu*, nyní jen *vzrůstu*, slc. veskrz s krátkou slabikou: *rast* a *vzrast*, *odrast*, *porast* atd. V češtině mohlo býti původně též jen *rost* s krátkou slabikou, poněvadž zde šlo o praslovanský klesavý přízvuk: schr. *rāst rāsta*, slov. též *rāst*. I v polštině lze v některých případech pozorovati obdobnou někdejší délku.

19. Analogicky vzniklých délek jako *průtah* bývalo často používáno k diferenciaci významové: *důchod*, slc. *dóchod* v témž významu vedle slc. *dochod* ‚dojiti‘; *původ* slc. *póvod* vedle slc. *povod*; slc. *doraz* ‚poslední rána‘ vedle č. *důraz*, slc. *dóraz*. Vedle sebe vyskytují se v slovenštině *dokaz* a *dókaz*, č. *dukaz*, *doklad* (č. i slc.), též *důmysl* (č. *důmysl*) vedle *domysel*.

Ojediněle nalézáme slc. *ó-kruh*, kde byla tedy i předložka *o* zdloužena (tak Loos, ale Czambel má jen *okruh* ‚kolo‘, tedy souhlasně s češtinou).

Celkem shledáváme, že se slovenština shoduje s češtinou i v těch nejjemnějších odstínech někdejších kvantitativních změn, takže každý, kdo nestranně věc pozoruje, nemůže o tom pochybovati, že to byl někdy jeden jazyk. Částečné rozdvojení nastalo teprv později.

20. V polštině máme: v 1. *przydział*, *zakład*, *przykład*, *ukaz*, *ustaw*, *urząd*, *-rzędu*, *narząd -ędu* atd.; v 2. *zawód -odu*, *wytok*, *utwór*, dial. *wędot* (jinak *wądot*, *węwóz*), *wywrot* vedle *wywrót*, *przewrót* atd.; v 3. *obrząd -ędu*, *podział*, *obuch*, *obrząd* (*obręb*), *obraz*, *oblęd* (*blęd*, *blędu*).

Nápadné jsou délky, které by měly odpovídati typu 3., zde však se

dostaly do 4.: *powrót, obrót*... a dle toho *wywrót* vedle *wywrót, przewrót*. Obdobně jsme se s tím shledali v češtině, ač při jiných příkladech. Že délka nebyla vyvolána jen jistými souhláskami na konci, vidíme při *wrot, wzwrót*. Dále je starší *oszczép*, pak *oszczep*, což souhlasí s č. *oštěp*, stč. *oščep oščiep*, z čehož vzniklo též *oščip*, teď *oštip*. Třeba zde vycházeti od *ščep* > *ščep* > *ščép*, což předpokládá **skoipo-*. V *s* nemůžeme hledati předložku *s*, poněvadž v době, kdy nastala asimilace skupiny *sc*, měla předložka ještě svou polohlásku, zněla ještě *sz*, jak vidíme na *scepeněti* dial. *chcipnouti* jako *chcati* z *szcati*. Jen tam, kde bylo *sc*, byla asimilace provedena: *šcim, štím*. Délka v starším *obrók* byla ovšem druhotná.

21. Kmeny na *-a* s předložkami. Uvádějice jen pády, které v celé deklinaci mohou nejvíce rozhodovati, můžeme zde položit za základ zase čtvero typů. Při tom předpokládáme, že již bylo provedeno pošinutí přízvuku klesavého se slabiky krátké neb dlouhé na následující slabiku dlouhou s intonací stoupavou (Fortunatov a de Saussure) a že byl již po dlouhé slabice klesavý přízvuk následující slabiky změněn v stoupavý, což se zde stalo u typu 1. a 2. v akk. sg. a v nom. akk. pl.

Čtvero těchto typů jest:

1. n. * <i>nāvādā</i>	2. * <i>nālogā</i>	3. * <i>otāvā</i>	4. * <i>oponā</i>
a. * <i>nāvādq</i>	* <i>nālōgq</i>	* <i>otāvq</i>	<i>opōnq</i>
n. a. pl. * <i>nāvādy</i>	* <i>nālōgy</i>	* <i>otāvyy</i>	<i>opōny</i>

Podle zákonů o zkracování délek v praslovanštině (Vondrák, Vgl. sl. Gr. § 196 a 199), při čemž pro vyrovnání byla i u typu 1. v nom. délka před přízvukem zkrácena:

1. n. * <i>nāvādā</i>	2. * <i>nālogā</i>	3. * <i>otāvū</i>	4. * <i>oponā</i>
a. * <i>nāvādq</i>	* <i>nālōgq</i>	* <i>otāvq</i>	* <i>opōnq</i>
n. a. pl. * <i>nāvādy</i>	* <i>nālōgy</i>	* <i>otāvyy</i>	* <i>opōny</i>

(podle § 202).

Než byl přízvuk klesavý pošinut na předcházející slabiku, byl v nominativě sg. vyrovnán s akk. sg. (a tím ovšem též s nom. akk. pl.), jen že zůstá stoupavý a u typu 1. a 2. byla i kvantita předložky zároveň vyrovnána. Nominativy byly pak: 1. **nāvāda*, 2. **nālōga*, 3. **otāva*, 4. **opōna*. Tato změna mohla se státi jen v době, kdy v akk. sg. a n. akk. pl. přízvuk nebyl ještě pošinut na předcházející (začáteční) slabiku.

Po pošinutí klesavého přízvuku na předcházející slabiku u typu 3. a 4., při čemž se musela délka po novém přízvuku u typu 3. zkrátit (podle § 200) a v nom. sg. vyrovnati, jevíly se typy takto:

1. n. * <i>nāvāda</i>	2. * <i>nālōga</i>	3. * <i>otāva</i>	4. * <i>opōna</i>
a. * <i>nāvādǫ</i>	* <i>nālōgǫ</i>	* <i>otāvǫ</i>	* <i>opōnǫ</i>
n. a. pl. * <i>nāvādy</i>	* <i>nālōgy</i>	* <i>otāvy</i>	* <i>opōny</i>

Nahoře i zde znamená zase " stoupavý přízvuk na krátké slabice (krátký akut), ' na dlouhé (dlouhý akut), ^ klesavý přízvuk na dlouhé slabice a " na krátké.

Podle našeho zákona je ve tvarech *nāvādǫ*, *nāvādy* a *nālōgǫ*, *nālōgy* stoupavý přízvuk na zkrácené a krátké slabice.

22. V srbskochrvatštině zachoval se nám ještě nejvzácnější materiál k výkladu našich složenin, avšak jest to právě tento materiál, jehož výklad způsobuje největší potíže, jak se uznává na všech stranách. Krátký (novo)akut, který se vyskytoval ve všech čtyřech typech (v 1. a 2. výlučně), přešel potom v praserbštině v krátký klesavý přízvuk jako vůbec zde a nebyl též pošinut ještě v praserbštině na předcházející slabiku, jak nám čakavština zřejmě ukazuje v jiných obdobných případech. Byly tedy tyto typy v praserbštině:

1. n. <i>nāvāda</i>	2. <i>nālōga</i>	3. <i>otāva</i>	4. <i>opōna</i>
a. <i>nāvādǫ</i>	<i>nālōgǫ</i>	<i>otāvǫ</i>	<i>opōnǫ</i>
n. a. pl. <i>nāvādy</i>	<i>nālōgy</i>	<i>otāvy</i>	<i>opōny</i>

Že typy 1. a 2. tvořily jednotnou deklinaci, nemohlo zajisté zůstati bez vlivu i na 3. a 4. typ. Byly zde však vytvořeny dvě deklinace tím, že jednou byl položen za základ nominativ, po druhé zase akkusativ sg., po případě nom. akk. pl. Stává se někdy, že u téhož slova vyskytují se obě. Tak zde máme u typu 3. a 4. podle akkusativu:

a) čak. *pösuda* (vedle *posüda*), *pötroha* (v. *potrōha*) (*zästroha*), čak. *pödkora*, štok. však *pötkora*; mnoho dokladů zde nalézáme v štok.: *döplata*, r. *doplāta*, *dösada*, r. *dosāda*, *dötuga* ,spěch', *öbala*, *öbara*, *öblaka* ,oděv', r. *obolōka*, *öbrana*, r. *oborōna*, *öbrva*, *öglava*, *ögoja*, *öklada*, *ömraza*, slov. *omrāza*, *öpala*, *öpeka* ,pálená cihla', slov. *opęka*, *öplaza*, *öplata*, slov. *oplāta*, *öpřava*, slov. *oprāva*, r. *oprāva*, *ösveta* ,pomsta', slov. *osvęta*, *ösjeka*, *ösoka*, *östava*... *pöbjeda*, r. *pobęda*, ano i *pöhvala*, slov. *pohvāla*, mr. však *pochvāla* (r. *pochvalā* podle *chvalā*), *pöhrana* ,opatření, uchování', r. *pöchorony*, *pökora*, čak. *pokōra*, slov. *pokōra*, r. *pokōra*, *pöplata*, *pöpřava*, r. *popřava*, *pöruga*, slov. *poręga*, r. *poruga*, *pöruka* ,objednání', slov. *poręka*, r. *poruka*, *pösluga*, *pöstava*, *pötvara*, *pözala*, *pözuda* a j. (Afsl. Phil. 21. str. 374—375.)

b) Poněkud slaběji je zastoupen typ podle nom.: čak. *ogrāda* vedle *ögrada* (tak i štok.), č. *obüca*, štok. *öbuca*, slov. však *obüca*, č. *ostrüga*,

št. *òstruga* ‚ostružina‘ (není to sice složenina v našem smyslu, ale slovo to dostalo se sem, jako by mělo předložku *o-*), č. *opřta* v. *òpřta* (toto i štok.), č. *posùda* v. *pòsuda* (št. *pòsuda*), č. *otàva*, št. *òtava*, r. též *otàva*, ale slov. *otàva*; št. *pòpaša* (č. *pòpaša*), slov. *popàša* ‚škoda spasením vzniklá‘; št. *òmeta* (vedle mask. *òmet*); *òpona*, slov. *opòna*; št. *òsonva*, slov. *osnòva*; št. *pòstelja*, čak. *pòstelja*, vedle *postělja*; č. *pòkòra*, ale št. *pòkora*; č. *potřeba* proti št. *pòtreba*; č. *prodàja*, št. *pròdaja*; jen čak. *potròha* (v. sub a), *omòta*, *owlàka*, *ožènja*, *podstàva*, *provàža*, *pomìji* pl. a *pomìvi* ‚pomyje‘ št. *pòmije* (l. c. 381).

Z toho vidíme, že se štok. více přidržela typu a) nežli čakavština.

23. U typu 1. a 2. se vyvíjely věci poněkud jinak, neboť zde byla deklinace jednotná, takže nemohl působiti nominativ zvláště a zase v jiném směru akkusativ. Zato podlehla tato deklinace vlivům, které vycházely od typu 3. a 4. Podnět k tomu byl dán tím, že byly od téhož základního slova tvořeny složeniny jak s krátkými tak i s dlouhými předložkami. Tak bylo vedle štok. *nàplata* též *něplata*, které mělo svůj vzor v útvech jako *dòplata* (r. *doplàta*), *pòplata*; vedle *nàmama* též *nāmama* a ovšem zase *pòmama*; vedle *nàvala* též *nāvala* a při tom *òdvala*, *pòvala* a jiné ještě takové případy. Poněvadž vedle *pòmama* byly také útvary jako **pomàma* (srovn. čak. *ogràda* vedle *ògrada*, *pòsuda* v. *posùda*, *postělja* v. *pòstelja*), mohly složeniny jako **nāmàma* pocházející z praslovanštiny obdržeti též přízvuk na první slabiku: *nàmama*, *nàplata*, *nāvala*. To by mohlo býti ovšem jen v době, kdy se stoupavé délky v prasarbštině již nezkracovaly. Skoro současně jevil se však vliv typu 3. a 4. i co do kvantity předložek, takže mohli vzniknouti útvary *nāmama* pod vlivem útvarů jako *pòmama*, *něplata* vedle *dòplata*.

V téže asi době začala se štokavština oddělovati od čakavštiny. Čakavština ponechala si snad již z prasarbštiny některé útvary typu *nāmama*, Leskien uvádí tři takových útvarů, a sice *prìlika* ‚occasio‘, vedle *prìlika* ‚obraz‘, štokavština má jen *prìlika* ‚obraz‘ a ‚occasio‘, *zàruki* pl. ‚sponsalia‘ (štok. chybí), *zàtara* ‚pernicies‘ (št. chybí). Belié neuvádí nic takového, jeho materiál jest vůbec, pokud se týče našich složenin, jen velmi skrovný.

Mimo to udrželo se v čakavštině ještě *prèsika* (vedle *presìka*), štok. *prèšjeka*, *prìtòka* a *nàruqa*.

Vedle toho zachoval se zde ještě starý typ *nāmàma*, jehož dlouhá předložka se ovšem zkrátila, takže máme: *presìka* (vedle jmenovaného

prěsika), *navāda*, *zabāva*, *Pristāva* (místní jméno), poněvadž se též *pösuda* udržovalo vedle *posūda*, *pöstelja* vedle *postělja*, a podobně.

24. Do štokavštiny bylo přežato snad z prasněštiny *nāmama* s dlouhým akutem beze změny a mimo to *nāmama*, aspoň v některých případech. První typ je zde hojně zastoupen: *nāvada*, *zāhlada*, *nākaza*, *nāloga*, *nāmama*, *nāplava*, *nāplata*, *nāprava*, *nārūka*, *nāstava*, *nāuka*, *nāzeba*, *nāda*, *nāvika*, *prīdruga*, *zābava*, *zābuna*, *zādruga* známá ‚*zādruha*‘, *zāloga*, *zāmjera*, slov. *zaměra*, *zāmuda* ‚*zāsluha*‘, *zāpara* a j. Typ ten mohl však vzniknouti i podle § 25.

I druhý typ se zde často vyskytuje: *nāknāda* ‚*nāhrada*‘, slov. *nāknāda*, *nāsłada*, *nātega* *nātraga*, *nāvāla*, *prīgōda*, slov. *prīgōda*, r. *prīgōda*, *prīhvata*, *prīpeka* ‚vedro‘ r. *prīpěka*, *prīprava*, *prītuga*, *prěčjena*, *prětraga*, *ūtjeha*, *ūtstava*, *ūvala* ‚*údolí*‘ a jiná.

25. Z prasněštiny mohly býti přežaty ještě složeniny s přízvukem na samohlásece základního slova. Zůstala-li při tom předložka dlouhá, vznikl z toho v štokavštině zase takový útvar jako *zāloga*, *zāmuda* a pod. Byla-li však předložka již zkrácena, vznikl v štokavštině nový typ, který byl ale, jak se zdá, vytisněn, neboť se vyskytuje z toho jen *nāvika* a snad i *prīroda*.

Až se blíže ještě sezná materiál semí náležející z čakavštiny, bude snad třeba tu a tam pozmeniti podaný zde výklad, avšak na hlavní věci se asi mnoho nezmění. Budovali jsme na základě poučky, že se klesavý přízvuk mění po dlouhé slabice v stoupavý. Je-li tomu skutečně tak, musí vésti složeniny s prvotním stoupavým přízvukem na slabice základního slova a s dlouhou předložkou k témuž výsledku jako složeniny, kde se teprv onen klesavý přízvuk měnil v praslovanštině v stoupavý a s tím se zde skutečně shledáváme, mezi uvedenými příklady byly již některé s původním stoupavým přízvukem a konečný výsledek je týž.

Zde ještě můžeme dodat, že u typu 3. a 4. byl na 1. slabice přízvuk dle našeho výkladu klesavý a ovšem také u složení 1. a 2. typu, které podlely vlivu 3. a 4. typu (na př. *zāgrada*). Jeví se to i v dalších složeninách jako *ōpomena*, *ūspomena*, *prěoblaka*, *prěobuka*, *ōtporuka*, *prěporuka*. Nesouhlasí-li s tím výrazy s předložkou jako *nā poruku* místo **nā poruku*, jak bychom očekávali, dále *ōd zagrada* a pod., musíme předpokládati, že zde bylo dříve též **nā poruku* atd., že však pronikl do těchto výrazů opět vliv samostatných pádů, jako *pōrukē*, *pōruku* atd., jak připouštěl již i Leskien (Gramm. 193). Jinak máme ovšem u kmenů na -i: *běz paměti*, *ū propāst*, *ōd povijesti*. Máme-li v slovinštině

opoměna, *zapisěga*, *preoblěka* (tedy jako *poměna*, *prisěga*, *oblěka*), je to v pořádku, neboť předpokládá to starší **preōbleka* a to zase ještě starší *preōbleka*, aneb, jak myslil Leskien (l. c. 194): *preoblěka* podlehlo vlivu složeniny *oblěka* atd. Tohoto předpokladu ovšem není vlastně třeba.

26. V slovinské půdě též klesavý¹, pošinut na následující slabiku. To platí ovšem především o akkusativních tvarech. S těmi byly na slovinské půdě též nominativy sg. vyrovnány ve smyslu klesavého přízvuku. To přešlo i na 1. a 2. typ. Tak se zde dospělo k jednotnému přízvuku. Příklady:

1. *namāža*, *navāla*, *navāka*, *prevlēka*, *zabrāna*, ‚překážka, zákaz‘, *zabāva*; *zagrāda*, ‚plot‘, *zagrāja*, *zagūba*;

2. *prepōna* ‚pohrudnice‘, *prigōda* ‚příhoda, náhoda‘ (též mask. *prigōd*, *-gōda*), *prīpēka*, ‚vedro‘, *razpōra* ‚rozparek‘, ale *rázporu* ‚rozpínka‘ (za příčinou diferenciacie zachovala se zde obměna staršího přízvuku, který byl vlastně **razpōra*), *prirōda*;

3. *dosēga* ‚dosah, dosažení‘, *obūka* ‚vyučování‘, *odmēna*, *posāda*, *odlōka* ‚rozhodnutí‘, *odēja*, *schr. odezda*, *r. odězda*, *otāva*, *obrāna*;

4. *dolōga*, *pokōra*, *opōna*, *osnōva* *schr. ósnova*, *osēba* = *osōba* ‚osoba‘. Třeba též upozorniti na *slōga* ‚svornost, shoda‘, *sprēga* ‚spřež‘, *vzgōja* ‚výchova‘.

27. V bulharštině zanikly kvantitativní rozdíly a tak se mohlo státi, že typ 1. a 2. splynul, co do předložek, se 3. a 4. a to způsobilo, že i přízvuk byl zjednodušen, a sice ve smyslu typu 1. a 2., tedy jako v ruštině. Příklady:

1. *zaplāta*, *naūka*, *pregrāda*, *raskrīva*, *prēchrāna*;

2. *prīrōda*, *prigōda*;

3. *omráza*, *otrāva*, *pomīja*, *pojāla*, *obūšta*, *pozlāta*, *polūda*, *pomāma* *pomēša*, *ponāda*, *poplāva*, *poprācha*, *porūcha*, *poslōga*, *pobēda*;

4. *osnōva*, *poillōga*, *poškōva*, *opōra*, *pokōra*, *povōra*.

Řidčeji vyskytují se složeniny s přízvukem na předložce, jako zbytky někdejšího typu 3. a 4. nebo jako zbytky z doby, kdy za kolísání působil někdy i typ 3. a 4. na 1. a 2. Tak na příkl. *prēsēka*. *prēvāra*, *nāgoda*, *rāzlika*.

28. V ruštině zevšeobecněl typ 1. a 2., a sice zachoval z praslavanštiny i svůj stoupavý přízvuk, jak to zde můžeme dobře pozorovati:

1. *zabāva*, *zaplāta*, *zarāza* ‚mor‘, *navāda*, *natūga*, *naūka*, *peremēna*.

¹ Srovn. též slov. *oblāk* z **ōblak*.

peresáda, suprúga, utěcha, zavalóka, perevolóka, privolóka, uvolóka (k volok), privoróža (vórog), zavorócha (vóroch), zagoróda (vedle zágoroda), přehrada', peregoróda (górod), zasolóda, nasolódy pl. (sólod), přiberěga;

2. *perepóna, pripěka, priróda, ugróza, utěrja;*

3. *dobýjca, dopráva, dosáda, obměna, obúza, otlúka, otměna, poběda, pokráža, poberěga, oboróna, otvolóka, povolóka, provolóka, osterěga, prostoróža (tedy jako simplex se stoupavým přízvukem: storóža), zastoróna (simplex: storóná);*

4. *dogóda, obóza, opóna, opóra, omóva, ochóta, pogóda, pokóra, pomóra, podkóra, protóka.*

Původně s polohláskou v základním slově: *zátka, úspa, perérvá, peréšva, póznja, pómža, rásrjca* a ojedinelé *pomstá*.

Přízvuk na koncovec je jen v *pochvalá* pod vlivem *chvalá* (mr. ještě správně *pochvála*) a *pokromá*.

29. V češtině se může již jen o kvantitě předložek uvažovati, poněvadž přízvuk je zde stálý. Též na kvantitě samohlásky základního slova, která byla již z praslovanštiny jako zkrácená přejata, se nic nezměnilo. U typu 1. a 2. byly přejaty z praslovanštiny dlouhé předložky a ty svých délek nezkrátily na české půdě. Tak máme zde:

1. *záměna, náhrada, úprava, ústava, útrata, příprava, přísada, záchrana, záhuba.*

Jako u kmenů na -o tvořila předložka *přc-* výjimku (na příkl. *překlad*, ale *náklad*), poněvadž v době, kdy se rozhodovalo v češtině o kvantitě, tvořila zavřenou slabiku *per-*, tak je tomu i zde. Slovo *zahrada* má nyní zkrácenou předložku, avšak je to novějšího původu a bezpochyby vlivem slovesa *zahraditi*, nebo spíše slova *ohrada* s krátkou u předložkou. Nasvědčuje tomu též slovenština, neboť ta má ještě *záhrada* (toto značí nyní v některých českých nářečích tolik co 'náhrada', použilo se zde tedy možnosti dvou kvantit v jednom slově k diferenciaci jeho významu).

2. *zásoba, zátoka, závora, záškoda, příroda, příkora, úhoda = příhoda*, slov. *ugôda*, r. *ugóda, úspora*;

3. *ochrana, oprava, oslava, otrava*, slc. *ostraba, lék', ostuda, otava, potřeba, postava, pokuta, pobuda, poprava, obměna*;

4. *ozdoba*, stč. a slc. *ostroha*¹, nyní *ostruha, opona, osnova, opora, pohova, pokora, poloha, poklona, potvora, obloha, obnova*, slc. *oboza, oprat', obora (ob-vora)*.

¹ Není to vlastně složenina, ale bylo tak pojímáno (proto též změna v *ostruha*).

Máme zde zajímavý doklad, jak mohou na sebe působiti vzájemně složeniny s kvantitativně různými předložkami, což jsme ve velkém rozsahu pozorovali v srbštině. Jest to slovo *průprava* s délkou dle *náprava*, *úprava*, *příprava* atd.¹ V jiných případech je to kmen na *-o*. který svou délkou působil na další odvozeninu na *-a*. Tak máme vedle *původ*, což znamenalo v stč. též *žalobce*, ještě *původa* m. a f. ‚původce‘. Dále vedle *důvtip* též *důvtipa*, vedle *způsob* též *způsoba*.

30. V polštině byly obdobně jako v češtině původně u typu 1. a 2. délky zachovány v starší době a tak máme ještě nyní v nářečích *zábawa*, *náprawa* vedle *zabawa*, *naprawa* spisovného jazyka. V typu 3. a 4. zůstaly krátké předložky celkem nezměněny: nyní *potrawa*, *potrawę*, *poręka* — *porękę*, *ogroda* — *ogrodę* a j.

31. Nyní se můžeme vrátit k otázce, kterou jsme načali v závěrečné úvaze o schr. složeninách. Upozornili jsme na to, byl-li klesavý přízvuk po dlouhých slabikách změněn v stoupavý, že se musí v takových případech jevití též konečný výsledek jako tam, kde byl hned již původně po dlouhé slabice stoupavý přízvuk. A skutečně je tomu tak! K r. *měra*, štok. *mjěra*, č. *míra*, tedy veskrz se stoupavým přízvukem, máme v štok. *zámjera*, *námjera*, slov. *naměra*, *zaměra* a štok. *òmjera*, *míra*‘, slov. *oměra* ‚poměr‘, *můma* i *pòmama*, tedy jako na př. štok. *ògrada*, *plot*‘, čak. vedle *ògrada* též *ogràda*, slov. *ogràda*, r. *ogoróda* a dle toho též *zàgrada*, slov. *zagràda*, r. však *zagoróda*; štok. *náruka*, čak. *záruki* pl. štok. *pòruka* ‚objednávka‘, slov. *poròka* ‚ručení‘. Můžeme to vysvětliti takto: prostřední slabika trojslabičného slova s plnou samohláskou v každé slabice (to jest důležité!) a s původně dlouhou samohláskou na konci zkrátila se, byla-li původně dlouhá, a sice snad již v praslovanštině, ať byl přízvuk jakýkoliv. Příklady pro přízvuk na první slabice: štok. *pòzuha*, *pàzuka*, obyčejně *pàzuho* ‚páždí‘, slov. *pàzduha* (*pàzuha*), blh. *pázucha* *pázua*, r. *pázucha*, č. (a zvláště slc.) *pazucha*; štok. *ùžina* ‚svačina‘, slov. *južina* (z toho něm. ‚Jausen‘), r. *úžina* (obyčejně *úžin mask.*).

Byl-li přízvuk na prostřední slabice, mohl býti ovšem jen stoupavý v našich případech (jako klesavý by musil býti pošinut na — *a*) a i zde byla délka zkrácená: št. *běšjeda*, r. *bešěda*, č. *beseda*; r. *kobýla*, štok. *kòbila*, č. *kobyła*; r. *motýjka*, št. *mòtika*, č. *motyka*; r. *vladýjka*, št. *vlàdika*, č. *vladyka* a *vládyka* (tak zvláště slc.). S přízvukem na konci: r. *tetivá*, štok. *tetiva* (délka se sem dostala bezpochyby vlivem vedlejšího tvaru

¹ Opačný případ je však snad u slova *zahrada*, jak jsme se o tom zmínili.

tětvo). A též v našich složeninách nikde se nám nevyskytuje délka prostřední slabiky. Byla-li tedy utvořena nějaká složenina od slov jako na př. praslov. **měra*, musila býti délka stoupavá zkrácena a tak vznikly v praslovanštině složeniny **zāměra*, **nāměra* a ovšem i **oměra* veskrz s přízvukem " na *ě*. Dvě první složeniny shodovaly se docela na př. s **nārǫka*, *zārǫka*. Když přešly na prarsbskou půdu, změnil se krátký stoupavý přízvuk v klesavý a jako tam vzniklo pak na štok. půdě *náruka* (srovn. i čak. *záruki*), tak tam vzniklo i *ömjera* dle *pöruka* a pod. V slovinštině, kde přešlo **nārǫka* vlivem složenin jako **pōrǫka* v **nārōka*, vzniklo též **nāměra* *naměra* a vedle toho *oměra* atd. Kdyby byl klesavý přízvuk po délce nezměněn (tedy **nārǫka*), musil by býti již v praslovanštině pošinut na předcházející slabiku a tak by bylo tak snadno nedošlo k takovým stykům se složeninami se základním slovem jako štok. *mjěra*, r. *měra* atd.

32. Důležité jest, že můžeme všecko to, s čím jsme se shledali u trojslabičných složenin kmenů na -a, pozorovati též u jednoduchých trojslabičných slov. Slovo *otroba* mělo původně přízvuk na o, který musil býti proto klesavý, takže byl již v staré době v nom. sg. pošinut na -a a v akk. sg. a v nom. akk. pl. změnil se později po dlouhé slabice v stoupavý a dle tohoto akkusativního přízvuku máme v ruštině *utrōba*, *utrōby* atd. V prarsbštině se změnil krátký stoupavý přízvuk v klesavý, který se však v čakavštině nepošinul na předcházející slabiku a tak má čakavštin *utrōba* dle akkusativu, jako má na př. *vesěli*, *kopās* proti štok. *kōpās* nebo gen. pl. čak. *zajik* proti štok. *jězik(ā)*, čak. *besēd* proti štok. *běsjēd(a)*. V štok. se tedy velmi časně pošinul na předcházející slabiku a tak zde máme *ūtroba* (ovšem též dle akk.), blh. též *utrōba*, v slov. zůstal přízvuk nominativní *otrōba* (-**otrōbā*), vedle toho však *vātroba* jako *sōdraga* „sluj“ (vedle *drāga* mezi jiným téhož významu), č. *ūtroba* (tak i slc.) vedle *utrōba* (délka se zachovala z akkusativního tvaru)¹. V praslovanštině bylo *svobodā* a akk. *srōbodō* z **svobōdō*. V ruštině to bylo pojímáno jako složenina² a z toho zde vzniklo *svobōda*, *svobōdy*, akk. *svobōdu* „svoboda, osada, ves“, tedy jako na př. druhotní *opōna*, *pogōda* atd. (typ 4.) Zato *sloboda* nemohlo býti tak pojímáno a tak máme zde pravi-

¹ V r. bylo zjednodušeno podle *chudōba* (vedle toho ještě *chudōbā*) též *chorōba* místo očekávaného **chōroba* vedle *žalōba* též *žalōbā* dle *žalovati*. V slov. zachovaly se nom. *gnusōba*, št. *gnusōba*, *grđōba* čak. *grđōbū*, *hudōba*, štok. *hudōba*, akk. sg. slov. *hudōbē* z *hudōbo*, n. akk. pl. *hudob?* dříve, ale dnes mají přízvuk podle nom. sg. (Rad. 132, str. 195).

² Při čemž se myslilo na *svoj* (a snad na *doba* neb něco podobného).

delně *sloboda* (mr. též tak, ale vedle toho *svoboda*, ‚svobodný statek (lhota), ves, předměstí‘, akk. *slōbodu* (akk. byl *slobōdō*, *svobōdō* a poněvadž nepředcházela délka, musil již v praslovanštině být pošinut na předcházející slabiku: *svōbōdō*, *slōbōdō*, pl. *slobody*. V slovinštině máme ještě *slobōda* = *svobōda*, v štok. též *slobōda* a v blh. *slobōda* = *svobōda* (zde též *-bōda*).

Z **dōbrovā* **dōbrōvō*, **dōbrōvy* vzniklo již v praslovanštině, poněvadž předcházela délka, *dōbrovā*, *dōbrōvō*, *dōbrōvy* a dle akk. sg. a plur. bylo utvořeno v ruštině a mr. *dubrōva* p. *dubrowa*, proti schr. *dūbrava* (*Dūbrōvnik*; č. *dūbrava*, *doubrava* mohlo dostati svou délku jenom z tvaru **dūbrōva*.

33. Dále sem náležejí slova na *-ota*, která měla z prajazyku klesavý přízvuk na *o* (srovn. sti. *nagnātā-*), který v nom. sg. (a v pádech s *ā*) přešel s *o* na *ā*: *nagōtā*, slov. *nagōta*. Po dlouhé slabice přešel v akk. sg. a pl. v stoupavý, mohl tudíž zůstat na *o* a tak máme u Dalja r. *suchōtā* a vedle toho dle akkusativů *suchōta*. Po krátkých slabikách musil býti jako klesavý pošinut na předcházející slabiku: štok. *dōbrotu*, pl. *dōbroty* (*dōbrote*). Poněvadž to bylo přejato již z praslovanštiny, máme i v čakavštině *dobrotā*, *dōbrotu*, *dobrotāmi* (Belić str. 226). Krátký stoupavý přízvuk přejatý z praslov. přešel časně v praserbštině v klesavý a byl v štok. pošinut na předcházející slabiku: akk. *srāmōtu*, pl. *srāmote*, *ljēpotu*, *ljēpote* a poněvadž v čakavštině zůstal (*vesēli* i v dlouhých slabikách, gen. pl. *jazīk*, štok. *jēzīk(ā)*, *ōd jezīkā*, *lopāt* atd.), očekávali bychom zde *suhōtu* a pl. *suhōti* a skutečně nalézáme u Zgrablice (Čak. dialekat u sv. Ivanu etc. u Istri. Nastavak. 1906): *lipōta* (bezpochyby má býti *lipōta*) vedle *lepōta* (str. IV), což by mohlo býti vysvětleno akkusativem *lipōtu* (jako je zde *zēmlija* dle *zēmliju*)¹.

34. Krásně se nám zachovaly sledy někdejšího přízvuku starého v slovinštině. Je zde u slov s krátkou kořenou samohláskou praslovan-ský klesavý přízvuk s akkusativu zachován (byl zde ovšem přenesen i do nominativu): *bosōta*, *dobrōta*, *golōta*, *norōta*, *ostrōta* (tak má Pletteršnik, Valjavec ale *ostrōta* Rad 132, str. 177), *robōta* (a dle toho i *rabōta* vedle *rābota*), *toplōta* vedle *toplōta*. Výjimkou sem patří ještě

¹ Možná, že v čak. vlivem takových tvarů stala se slova i s krátkou kořenou samohláskou paroxytony. Aspoň tvrdí A. Mažuranić, že má čak. tvar *dobrōta* (*dobrotta*) a tomu že odpovídá štok. *dōbrota* tak jako čak. *kopāmo* (má chybně *kopāmo*, dle jeho označování mělo by býti *kopāmo*), odpovídá štok. *kōpāmo* (Slovnica Hřrv. 2. vyd. 1861, str. 25). Ale na str. 114 uvádí jako štok. *dobrōta*, *bosōta* vedle *golōta*, *prostōta*, *gluhōta*, *lepōta*, *milōta*, *sirōta*, *strahōta*. Jsou tedy paroxytona jak v čak. tak i v štok., která se vysvětlují původně dlouhou samohláskou kořenou.

siróta (očekáváme *siróta*) a *gorkôta*. Obě slova tak jak u Pleteršnika, tak i u Valjavce.

Byla-li kořená samohláska dlouhá, po níž v praslovanštině musil následovati stoupavý přízvuk, nebyl nominativ utvořen dle akkusativu, nýbrž zůstal nominativ s přízvukem na konci. Akkusativ nepronikl snad proto do nominativu, poněvadž měl dlouhou kořenou samohlásku a mohla tomu brániti souvislost s prvním typem, kde byla krátká samohláska. Máme tedy zde: *bistróta* (r. *bystrotá*), *čistóta*, *dolygota*, *dragóta*, *gluhóta* (vedle *gluhóba*, štok. *gluhóta*), *grchóta*, *hudóta*, *krivóta*, *lepóta* (čak. *lepotà*, v. též § 33 štok. *ljepóta*, r. *lěpotá*), *malóta*, *milóta*, *nagóta*, *pustóta* (ale obyčejně již *pústota* v instr. *pústoto* 'úhorem' ležeti), *slepóta*, štok. *sljepóta*, r. *slěpotá*, *sramóta*, *strahóta*, *togóta*, *trlóta*. Dalším pošinutím zde *lákota*. Výjimečně se sem dostalo též *prostóta* (vedle *prostôst*) a pak *lagóta* (*lgóta*).

Místo dlouhé slabiky máme dvě krátké: *lǎhkóta* (u Pleteršnika i Valjavce l. c. z *lǎgřkotá*, r. *legkotá*), *mǎdlóta* (*mǎdylotá*) vedle *mǎdlóba*.

35. Jako byl nom. **vodà* akk. *vodô* (ze staršího *vôdô*), tak bylo i k **dobrotà* v akk. **dobrôto* z *dôbroto* a tak i v nom. akk. du. a v nom. akk. pl. Pod vlivem **vodà*, *vodô* a podobných bylo pak i zde vyrovnáno: **dobrotà*, *dobrotô*, *dobrotê*, *dobrotž*. Potom byl v nom. sg. přízvuk stoupavý pošinut na předcházející slabiku: n. *vóda*, *vodô* a *dobróta*, *dobrotô* a tak se dříve skloňovalo (Rad 132 str. 195). Nyní obyčejně dle nom. sg. *dobróta*, *dobrôto* atd. Avšak dle dřívějšího akkusativu **dobrôto* byl též, jak jsme již připomenuli, utvořen nový nominativ *dobrôta*, tvořící též základ deklinace.

Slova jako *lepóta* měla v akk. v praslovanštině stoupavý přízvuk, avšak na slovinské půdě přešel bezpochyby v klesavý jako i v jiných obdobných případech hlavně kmenů na *a* a tak bylo zde v akk. též *hudobô*, *hudobê*, *hudobž* k nom. *hudóba*, ale nyní je i zde *hudóba*, *hudóbo* atd.

36. V ruštině nabyl vrchu typ s dlouhou kořenou samohláskou, tedy akk. sg. **suchôtô* a n. a. pl. *suchóty*, avšak to se jeví nyní již jen v plur. ve všech případech, kdežto v sg. je obyčejně dle nominativu vyrovnáno. Máme zde tedy *dobrotà*, *suchotà*, akk. sg. *dobrotú*, *suchotú* (ale též *suchóta*, *suchótu*), v plur. však ještě *dobróty*, *dobrôt*, *dobrotám*; *vysotà*, *vysotú*, pl. *vysóty*, *vysót*, *vysótám* (R. Košutić Gram. rusk. jaz. II. 1914, str. 37). Tak i u R. Abichta (Die Hauptschwierigkeiten der r. Spr. 1897 v doplňcích a opravách na str. 215 k § 150c), avšak pro dat. pl. *ostrotám* (tak i na str. 171 *sírotám*, ale na str. 87: *vysóty vysót vysótám*). Přízvuk na *-ám*, *-ách* jest starší (srovn. nom. sg.). Ovšem vyskytují se v ruštině též vedlejší tvary, buď podle plur. aneb podle

akk. sg. s nepošinutým přízvukem. Někdy užívá se jich k diferenciaci významu: *dobrota* ‚dobrota‘ nějaké věci a *dobrotá* ‚dobrotivost‘; *mokróta* ‚hlen, slína‘, *mokrotá* ‚mokrota‘; mimo to *šedróta*, *rabóta*, atd.

Že zde zvítězily akkusativní tvary (původně s dlouhou kořenou samohláskou), nestalo se jen tak náhodou, neboť byl v ruštině též typ *zaháva*, hlavně však *priróda*, *ugróza* atd., dále *vodotéča* atd.

37. V češtině máme několik slov s dlouhou kořenou samohláskou, což možno vysvětliti jen vlivem akk. sg. a nom. akk. pl. Plurálem můžeme pěkně vysvětliti délku v dial. *súchoty* (Bartoš, Dial. slovn. mor. II. 499) a *souchoty* (ib. 389), v Čechách obyčejně *souchotiny* (což též předpokládá *souchoty*). V slovenštině máme *suchoty* a *suchotiny* a sg. *suchota* ‚siccitas‘ jest jinak všeobecný, je to pravidelně utvořený nominativ a dle něho jsou tvořeny další pády. Původně byla bezpochyby délka též v plurálu *mrákoty*, jehož se často užívá a odtud dostala se do sg. *mrákota*. Tak i slc. V slovech *krásota* a *tíhota* pronikla délka vlivem slov *krása* a *tíha*, v slovenštině zůstala ještě krátká: *krasota* *tahota*. Délka zde byla sice též v akk. sg., ale nestačilo to, jak vidíme, aby pronikla, nýbrž bylo ještě k tomu třeba plurálu a tohoto se užívá zřídka od těchto slov.

38. O odvozeninách s příponou *-ostь*. Vznik této čistě slovan-ské přípony uvádím v souvislost s příponou *-ota*, o jejichž odvozeninách jsme právě jednali (v. Vgl. slav. Gr. I § 664). Jsou zde prvotně dva typy: po krátké kořenné samohlásce je na *o* krátký klesavý přízvuk, po dlouhé se mění zase v stoupavý, tedy **novöstь*, pl. **novösti* z **novotá*, **novotq* pl. **novöty*, aneb spíše snad ještě z **novötā*, **novötq*, **novöty*. Klesavý přízvuk musil býti již v praslovanštině pošinut na předcházející slabiku: **növostь*. V lok. sg. bylo ovšem již v praslov. **novostī*.

Druhý typ máme tam, kde má základní slovo dlouhou samohlásku: **rādöstь*, **drāgöstь*. Délka zůstala bezpochyby i v tvarech, kde troj-
slabičná slova měla zde na konci plnou samohlásku (sr. p. *dǫbrova* z **dǫbrōva*).

39. V srbskočrvatštině byla obyčejně po klesavém přízvuku následující krátká slabika zdlouzena, zanikla-li po této polohlásk¹. Tak vzniklo zde: *növost* z **növostь*, *hrömöst*, *bölest*. Tak se zachovaly tyto tvary ještě jak v čakavštině, tak i v štokavštině. Byly ve shodě co do kvantitý s příslušnými adjektivy *növ*, *növo*, *hröm*. Avšak toho nebylo

¹ Viz na př. *trěpět*, r. *trěpet* praslov. *trěpetь*, z **trěpětь*, tedy s pošinutým přízvukem proti schr. *věčěr* s původním přízvukem a s pošinutým zase dále *ütök* atd.

u tvarů **sītōst*, *mīlōst*, poněvadž stoupavá délka byla již v praserbštině zkrácena: *sīt sīta*, *mīo*, *mīla*. Není divu, že sejevila snaha odstraniti tuto neshodu a tak pronikla krátká slabika i do našich tvarů a tím se stalo, že splynuly s dřívějšími a tak bylo jak v čakavštině, tak i v štokavštině *sītōst*, *mīlōst*, *žālōst*, *stārōst*, a dle posledního slova pro blízkou příbuznost významu i *mlādōst*, ačkoliv adj. bylo s délkou: *mlād*, *mlāda*: **mlādī* > *mlādī*. Byla ovšem doba kolísání mezi starým *mīlōst* a novým *mīlōst* a pod. a v této době podlehla i některá jiná slova novotě jako *žākōst*, *lūdōst*, *mūdrōst*.

40. Jinak se však udržovaly staré tvary, kde mělo příslušné adjektivum dlouhou samohlásku, jen že byla u nich vlivem tvarů *novōst*, *hrōmōst*, *stārōst*, *mlādōst* atd. též přípona zdloužena, která byla již před tím, tedy též ještě v praserbštině, proměnila svůj stoupavý přízvuk v klesavý (v případech jako *drāgōst* zrovna jako ve *vōlja* z *vōlja*). Nové délky bývaly ovšem stoupavé¹. Tak vzniklo čak. *drāgōst*, gen. *drāgōsti*, *žākōst*, *lěnōst*, *mūdrōst*, *lūdōst*, ale zůstalo vedle toho při *lūdōst*, *nāglōst* i *nāglōst* atd. V štokavštině vzniklo z toho *drāgōst*, *drāgosti*, *lijēnōst*, *lijēnosti*, *nāglōst*, *nāglosti*. Zdloužení nebylo tedy veskrz provedeno a není tedy v pořádku, že u Vuka je zdloužení důsledně provedeno u všech těchto tvarů. S našimi vývody zde co do kvantity přípony *-ōst* souhlasí celkem to, co připouštěl Mažuranić (v uvedené již Slovn. Herv. 2. vyd. 1861, § 190 15) a Leskien, Gramm. § 228.

41. V slovinštině vidíme též zřejmě, jak adjektiva působila na naše tvary: *dobrōst*, *ostrōst* z **dōbrostь*, **ōstrostь*... a s tím jsou vyrovnány tvary *nagōst*, *mlādōst*, *malōst*, *gnīlōst*, *blagōst*..., avšak vedle *radōst* je zde častěji *rādost* (Rad 1882, str. 17), vedle *slabōst* říidčeji *slābost* (ib.), vedle *starōst* obyčejně *stārōst*, dále *žālōst*, *gnīlōst*, *čistōst* (vedle *čistōst*). Zde všude je tedy patrný vliv adjektiv se stoupavým přízvukem: *rād* *rāda*, *slāb* *slāba*, *stār* *stāra*, *žāt* *žāta*, *mīl* (je zde druhotné) *mīla* (srovn. schr. *mīo mīla*), *čist*, *čista*. Snad bude možno zjistiti, předeházelo-li tomuto různění vyrovnání obou typů či naopak.

V ruštině pronikl jen jeden typ: *mōlodostь* (srovn. *mōlod*), *gnīpōstь*, *mālostь*, *rādostь*, *skōroostь*, *slābostь*, *dōlžnostь* atd.

42. Nemůžeme ovšem souhlasiti s těmi, kteří viděli v čak. *drāgōst* novoakut, vyvolaný působením polohlásky, a dále s těmi, kteří vykládali obdobně i štok. *svētōst -osti*, české *svátost*, p. *świętość*, ale i *neseši*,

¹ Nezdá se pravdě podobné, že by se byl stoupavý přízvuk krátký na -o udržel až do doby, kdy toto obdobně zdloužení nastalo.

nesetъ a dat. pl. *vlkomъ* (RS. IX. 98)¹. Slovo *drăgost* bylo nahoře vyloženo a co se týče č. *svátost*, souhlasí zde ovšem délka se štok. *svētōst* a s p. *świętośe*, ale to je docela v pořádku, neboť podle našeho výkladu podaného nahoře je zde odůvodněna. V češtině byl arci typ s délkou většinou vyrovnán s prvním: *mladost*, *starost*, *žalost*, *syťost*, avšak ne veskrz. V srbštině byla délka udržována adjektivem s dlouhou samohláskou *svēt svēta*, kdežto v češtině bylo krátké *svat* (a k tomu *svatý*) a právě vlivem tohoto adjektiva vzniklo nové *svatost*, které svým významem odpovídá docela adjektivu, takže souvislost je zde docela zřejmá, kdežto starší *svátost* nabylo jiného bohosloveckého významu (sacramentum a pod.). Tak máme i *litosť*, stč. *lūtost*, slc. též *lūtost* k adjektivu *lito*, nyní *lito* vedle slc. *lūtost* (*litosť*) ,ukrutnost, zlost' k adj. *lūtý*, srovn. č. *litá zvěř* a v lidové mluvě *litosť*, což brusiči neprávem zamítají jako vůbec mnoho jiných dobrých věcí, nabrazující je vytřpělými a nechutnými nahrázkami. Máme dále stč. *lénost* (*línost'*) a *lenost* (s krátkou samohláskou snad vlivem *lenivý*, *lenivost*, aneb vůbec vlivem převládajících zde tvarů se zkrácenou samohláskou). Jinak je ještě *hloupost* dle *hloupý*, slc. *hlúpost* a *hlupota* a podobně *moudrost* (*moudrý*), *dlúhost* (*dllouhost*), *skúpost* (*skoupost*) k adjektivu *skúpý*, *skoupý*.

Složeniny kmenů na -i s předložkami.

43. Základní slova měla zde převážnou většinou klesavý přízvuk, který byl v složeninách s krátkými předložkami — a takových složenin je zde mnoho — již v praslovanštině pošinut na předcházející slabiku, zde tedy na předložku. Přece se nám však zachovalo několik dokladů, z nichž jde najevo, že i zde po dlouhé předložce byl klesavý přízvuk změněn v stoupavý. Tak na př. štok. *námjer* ,náhoda', *nápast* ,nehoda', slov. *napást*, ale též ještě *nápast* (Valjavec, Rad 60, str. 11, též u Pleteršnika, stoupavý přízvuk byl tedy i zde se slabiky na konci slova pošinut na předcházející), r. má Dalj jen *napástь*, což ovšem je správný tvar, neboť stoupavý přízvuk zůstal zde již v praslovanštině na svém místě; štok. *náruć*; slov. *pámct* (Rad 60, str. 14, vyskytuje se jen tak v mnoha dokladech, taktéž *nepámct*, *nespámct*, r. sice *pámjaty*, ale na *pámjaty*, byl zde tedy též stoupavý přízvuk, štok. *pámct*; štok. *pricest* ,přijímání' a též blh. *pricástъ* (tak u Gerova); štok. *zámlaz*

¹ Zde se vykládá: „Diese Formation (rozuměj štok. *svētōst* č. *svátost*) steht wohl auf einer Linie mit *neseti*, *nesetъ*, *vlkomъ* (Dat. Plur.) u. dgl. wo die Endung eine „nowoakutowa“ erhalten hat, welche den Akzent herangezogen hat.“